

LABÁDI GERGELY

Gedő József kézirataiból*

Gedő József (1778–1855) neve ritkán bukkan föl a 19. századi magyar kultúra különböző nagyelbeszéléseiben, ám kortársai és a közvetlen utókor számára korántsem ismeretlen alak. Haláláról 1855. szeptember 16-án beszámolt a Vasárnapi Ujság is: „Kolosvártt a kholerának ismét egy jeles férfit esett áldozatul, Homoródszentmártoni *Gedő József*, kinek háza tisztelői számára valódi kaszinó, hol minden magyar lapok és könyvek feltalálhatók voltak. A 77 éves öreg utolsó éveiben könyvtára lajstromozásával foglalkozott, mellyből 6 ezer darabot már rendbe is szedett, az egészet pedig az unitár kollégiumnak hagyá.”¹ Az újság halálhírének élén álló, szűkszavúságában is meglepően sok adatot tartalmazó tudósítás már jelzi azt az irányt, amelyet az elkövetkező évtizedek különböző publikációi követnek, s amelyben Gedő elsősorban és szinte kizárólagosan a magyar kultúra támogatójaként, irodalompártolóként jelenik meg. Ennek az elképzelésnek mintaszerű – és a későbbiekre nézve is meghatározó – megvalósítója a Buzogány Áron által írt 1871-es életrajz, amelynek felütése ezt a szempontot helyezi előtérbe:

Gedő József egyike volt a jobbik azon kis csoportjának, kik a múlt század végén kezdve, meleg lélekkel és ápoló szeretettel fogadtak minden eszmét, minden törekvést, mely nemzeti életünk megújulását, s különösen nyelvünk, irodalmunk s ezzel szellemi művelődésünk gyorsabb fejlesztését célozták. Ez a tér az, melyen Gedő különösen kiválik, még pedig nem csak tetemes áldozatai által, melyekkel lehetőleg minden magyar irodalmi vállalatot elősegíteni, minden művet megszerezni sietett, s idő-folytán egy nagybecsű könyvtárt gyűjtött; hanem kiválik főképpen azért, mert ő [...] nem csak maecenas, hanem igaz ügybarát volt.²

Tíz évvel ezelőtt megjelent, *Gedő József és az irodalom: Kiegészítések az életrajzhoz* című tanulmányomban magam is a szakirodalomnak ebből a narratívájából indultam ki.³ Kétségtelen, hogy Gedő impozáns és összetételében is kiemelkedő jelentőségű könyvtárat hagyott maga után,⁴ s valóban nagyon sokat áldozott a különböző munkák meg-

* A közlemény az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében jött létre.

1 Vasárnapi Ujság, 2(1855)/37, 296.

2 BUZOGÁNY Áron, *Homoród-Szent-Mártoni Gedő József életrajza*, KerMagv, 6(1871)/2, 81–82.

3 LABÁDI Gergely, *Gedő József és az irodalom*, KerMagv, 108(2002)/2–3, 227–237.

4 LAKÓ Elemér, *A Kolozsvári Unitárius Kollégium könyvtára kölcsönzőinek magyar irodalmi és politikai olvasmányai 1813–1848 között*, ErdMúz, 56(2004)/1–2, 51–74.

szerzésére. Kozma Gergelyt például már 1803-ban felhatalmazza, hogy minden hozzá érkező előfizetési felhívásra előbb évi negyven, majd száz forint erejéig őt is felírja: „Én neked eddig 100 forintig adtam commissiot, de mi ez egy olyan tüzes barátjától a m. literaturának, mint én, ha éhezni is mellette!”⁵ Ez a narratíva azonban nem épít be olyan, egyébként részben már akkor is ismert adatokat, amelyek Gedő tevékenységének más értelmezését tennék lehetővé. Buzogány Áron kijelentése ugyanis, mely szerint Gedő „nem volt író, nem volt fellépett tudós”, nem teljesen pontos,⁶ ahogyan félrevezető azt állítani róla, hogy mint „a saját életével elégedetlen értelmiségi apa” valóban megelégedett volna az „olvasással és könyvek gyűjtésével”.⁷

A figyelmen kívül hagyott források Gedő irodalmi (szépírói és tudományos) tevékenységét adatolják. Fiának ezt írja például diákéveiről: „A theologia nem fért a nyakamba, szerettem abból 's Professorából csúfot úzni – mire találmányos elmém nem kevésbé segített, 's barátaim tapsai megerősítettek – ellenben republicai, vagyis jobban Jakobinusi ideákat beszédjeim[,] daljaim által kiméltlenül terjesztgetni legszentebb hivattatásomnak tartottam...”⁸ Az irodalommal való foglalkozás azonban korántsem maradt abba a diákévekkel. A Gedő nevelője, később jó barátja, Kozma Gergely életrajzát író Kozma Ferenc például egyértelműen azt állítja, hogy a Landerer-féle, 1805–1813 között megjelent *Téli és nyári könyvtár* köteteit Kozma Gergely, Abrudbányai Szabó Sámuel és Gedő József közösen készítették.⁹ A cikkben olvasható kijelentés alapjául szolgáló levelek ugyan ma tudomásom szerint lappanganak, de Kozma és Szabó esetében a bizonyítékok meggyőzők, így talán Gedő esetében is valószínűsíthető az állítás hitelessége, még ha rendelkezünk ennek ellentmondó adatokkal is. Szintén a Kozma Ferenc által közölt levelekből tudható, hogy ők hárman Magyar Aurora címmel lapot terveztek indítani, és a századforduló éveiben Gedő „a magyar literatura történeteinek pragmatica előadásá”-n dolgozott. Még az Erdélyi Muzéum megindulásakor is úgy ír róla Kozma Gergely Döbrentei Gábornak, mint aki a már elkészült és még készülő dolgozásaival támogatni tudná a lapot.¹⁰ Az 1810-es évek közepétől viszont valóban egyre kevesebb olyan adattal bírunk, amelyek Gedő „alkotó” tevékenységére utalnak, és emellett egyre hangsúlyosabban jelennek meg az „alkotók” támogatására vonatkozó adatok: a tudósok rendelkezésére bocsátja könyvtárát, kéziratot adományoz tudományos intézményeknek, és továbbra is jelentős összeget fordít előfizetésekre.

A szakirodalom Gedőről alkotott egyoldalú narratívája nem vet számot azzal a 19. század folyamán jelentős mértékben változó közeggel, amely az irodalom fogalmának és művelésének kereteit adja. Úgy gondolom ugyanis, hogy Gedő előző bekezdésben olvasható tevékenységeinek értelmezéséhez figyelembe kell venni a „dilettánsok” megítélésében a 19. század folyamán bekövetkezett változásokat: míg a század elején teljesen

5 KOZMA Ferenc, *Kozma Gergely: Életrajz irodalmi, történeti adalékokkal*, KerMagv, 11(1876)/1, 43.

6 BUZOGÁNY, *i. m.*, 82.

7 BENKŐ Samu, *Sorsformáló értelem*, Bukarest, Kriterion, 1971, 238.

8 GEDŐ József levelei Gedő Lászlóhoz (1835. dec. 1.), kézirat, Academia Română Filiala Cluj-Napoca, MsU 938/A (a továbbiakban: GEDŐ).

9 KOZMA, *i. m.*, 25–27.

10 LABÁDI, *i. m.*, 230.

magától értetődő és elfogadott a műkedvelők aktív részvételé, addig a század közepére egyre problémásabbá válik saját jogon történő tevékenységük, és feladatuk egyre inkább „csak” a szakértők támogatása, azaz a kiegészítő adatok összegyűjtése, a ritka kéziratok, kiadások megszerzése és a tudomány számára hozzáférhetővé tétele, az anyagi támogatás.¹¹ Végző soron ez az a változás, ami meghatározza, hogy Gedő mikor mit tehet, hogyan vehet részt a magyar kulturális életben, s ez teszi érthetővé az írásos hagyatékának jelentős részét kitevő, fiának írt levelek irodalomra vonatkozó passzusait.

Az alábbi szövegközlés azonban nem a fiához írt terjedelmes korpusz anyaga, hanem a Döbrenteivel váltott (és fennmaradt) levelek, valamint egy, a fia számára készített olvasónapló. A bevezetésben nincs tér arra, hogy részletesen értelmezsem ezeket, de az előzőekben vázolt értelmezések felől a szövegközlés jelentősége kettős: egyrészt az első két Gedő-levél lehetőséget nyújt arra, hogy megfigyeljük, a Kozma által egy-másfél évvel korábban Döbrentei figyelmébe ajánlott Gedő miként pozicionálja magát; a másfél évtizeddel később született levélváltás pedig a dilettantizmus változó megítélésének és a magyar kultúra intézményesülésének időszakában (lásd az ún. Conversations Lexikon-perre és az Akadémiára történő utalásokat) megfigyelni engedi, Gedő miként próbálja saját szerepét újraértelmezni. Másrészt az ugyanebben az időszakban fia számára készített kivonatok egy másik perspektívát nyitnak meg, hiszen Gedőnek az irodalom funkciójáról, működéséről és működtetéséről alkotott elképzeléseit itt nem terheli saját tevékenysége igazolásának kényszere.

Az Erdélyi Múzeum első számainak megjelenése után olvasható Gedő-levelek érdekes módon semmiféle utalást nem tartalmaznak arra, hogy Gedő neve felmerült a lap lehetséges szerzői között, s a könyvészeti adatok, a könyvek megszerzésére vonatkozó tervek, kérések, illetve konkrét lépések közlése értelmezhető a szakirodalom Gedő-képe alapján is. Mindazonáltal fontos felfigyelni arra, hogy Gedő hozzájuthat a folyóirat szerkesztőségi anyagaihoz, sőt el is viheti azokat – még ha a Kolozsvárra szóló engedelmet Szentmihályfalváig terjeszti is ki –, azaz nem egyszerű kívülálló. Ráadásul a Révai–Verseghy-vitáról írt megjegyzése („minden környülállásai szerént meg akarnám tudni”) nem pusztán valamiféle bibliográfiai érdeklődés kielégítését célozza – amint egy hasonló kérést az 1832-ben értelmez –, jelentőségét a magyar irodalom történetének Gedő által tervezett pragmatikai előadása felől nyeri el. A kortárs történetírás egyik legfontosabb elképzelése ugyanis az okok és a célok részletező feltárását és bemutatását várja el,¹² azaz ennek a vitának a megismerése – és általában a viták részleteinek megismerése – a magyar irodalom története megírásának módszertani értelemben is feltétele.

Ha az 1832 elején kelt Gedő-levéllel összevetjük az 1815–1816-osakat, feltűnő, hogy korábban egyáltalán nem volt számára kétséges: jogosult-e ítéletet mondani, véleményét megosztani Döbrenteivel az irodalmi élet egyes jelenségeiről, akár a „heves”-en tisztelt Kazinczy elképzeléseiről is kritikusan nyilatkozni. Az Akadémia levelére vála-

11 Uo., 232–234.

12 Pl. Georg JÄGER, *Empfindsamkeit und Roman: Wortgeschichte, Theorie und Kritik im 18. und frühen 19. Jahrhundert*, Stuttgart, 1969, 114–126.

szolva azonban Fejér György tagságát mányolva már hozzátesszi: „furtsa dolgok feszitik mellyemet ugyé?”. Mindemellett Gedő elképzelése Döbrentei és az Akadémia jelentőségét kiteljesítő apostolokról és misszionáriusokról, akik mint a „kis erek” táplálják a „nagy folyót”, jelzi, hogy saját tevékenységét és megszólalását milyen retorikával látja igazolhatónak. Ez alapján jól látszik az is, hogy a műkedvelő státuszt meglehetősen jelentőséggel ruházta fel, igyekszik megteremteni mozgásterét. Érvelése különösen a levélben példaként felhozott soproni diáktársaság esetében látványos, hiszen a társaság egyébként az Akadémia kanonizált előtörténetének is része.¹³

Gedő nem sokkal később, 1833-ban állította össze jelen szöveggözlés utolsó tételét, a fia számára készített jegyzeteket. Ezek elsődleges kontextusa a korábban már idézett, fiával folytatott levelezés. A levelezés mai formájában ugyan egyoldalú, azaz a jelenleg ismert rész nagyobbára csak az apa által küldött leveleket tartalmazza, ám ez az anyag is meglehetősen gazdag. A bő évtizednyi, főleg az 1830-as évekből származó levelek a fia előmenetele mellett nagyon sok megjegyzést, észrevételt tartalmaznak a kortárs magyar irodalomról, illetve arról, az apa szerint fiának miként kellene viszonyulnia az irodalomhoz. Talán a most közölt *Holmi*hoz kapcsolódik egy 1833. május 15-i levél is, amelyben Gedő azt állítja, hogy különféle könyvekből mintegy négyszázötven lapnyi bekötött jegyzettel rendelkezik.

A fiának írt kivonatok közül tudomásom szerint azonban csak ez az egy tizenhat lapos füzetke maradt fön, így az ebből levonható következtetések helyiértéke csak a levelek sajtó alá rendezése után lesz látható, de önmagában is ki lehet jelölni néhány fontosabb szempontot. Az egyik ilyen szempont nyilvánvalóan a fiával való kapcsolat tematizálása a Napóleon fiához írt verse több változatának közlésével. Bár Gedő csak poétikai reflexiót fűz a vershez – még ha a hivatkozott Kisfaludy-idézet éppen a költészet poétikátlanságát hirdeti is –, a részlet érzelmi intenzitása meghaladja a fiának küldött levelekből kibontakozó viszonyét. Az apa–fiú–viszonyra nézve ugyanakkor sokat sejtető, hogy Gedő miként értelmezi Napóleon fiatalkori bizonyítványát. Az egykorú magyar fordítás szerint Napóleon „jó formán gyenge a' szép-tudományi ágban és a' diák nyelvben”, Gedő viszont a „les exercices d'agrement” (a német fordításban „Uebungen zum Vergnügen”) kifejezésen nem csupán a széptudományokat, hanem mint a német fordításhoz fűzött megjegyzése jelzi, általában véve mindenféle – pénzt és lelket emésztő – szórakozást ért: „[Napóleon] a tántz 's más multságokban, meg jelenni kéntellenítettven, ottis csupán lelke kifejlődésivel bibelődött, és se tántzba, se kivált kártyázásba, mely oly nagy bálvánnya a maga javát nem értő ifjuságnak[,] nem elegendett”. Ilyen explicit tiltások a fiának írt levelekben is gyakran előfordulnak, egy helyen például még a könyvekkel kapcsolatban is óvja őt: „Kisfaludy Sándorral nem árt késni – az ő eddig ki jött darabjai annyi kiadásban *Szerelmek* – s az effélek olvasásától bárha nem meg pírítolis – még most ovni kell magadat – ne hogy tudományos pályádon botorkálni kéntelenítess – olyan indulatok ébredvén fel üdö előtt kebledben – melyeket zabolán kell tartani, záros rejtekben...”¹⁴ A Napóleon-idézetek mindemellett

13 A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei, I, 1831–1832, Pest, 1833, 32.

14 GEDŐ, i. m., 1833. márc. 12.

Gedő embereszményéről is sokat elárulnak, hiszen a szöveg háttérében nyilvánvalóan működik a Napóleon-legenda. Gedő a „nagy ember”, a zseni követendő mintapéldájaként állítja őt fia elé. Egyik levelében nem sokkal később ugyanennek az eszménynek nevében idézi Döbrentei versét: „Csak az nagy, kit *Őn erő* vezet. 'S tette kél ki, másra nem szorul”.¹⁵

A szövegközlés során betűhűségre törekedtem, a rövidítéseket, beszúrásokat és kihúzásokat ugyanakkor a főszövegbe ágyazottan jelzem, és ha lehet, javítom. Az olvashatatlan kifejezéseket és a sérülés miatti hiányokat a főszövegben szögletes zárójelben három ponttal jelölöm, a rövidítések, javítások feloldását szögletes zárójel jelzi, az áthúzott szövegrészeket csúcsos, a betoldásokat kapcsos zárójelben adom meg. A magyarázó jegyzetek a lap alján találhatóak. A magyarázat során igyekeztem feltárni Gedő utalásait, amennyiben a kijelentés értelmezéséhez szükségesnek tűnt, valamint ha nem közismert adatról van szó. A Döbrentei-levelek átírása néhány évvel ezelőtt Hász-Fehér Katalin Döbrentei-projektjének keretén belül készült.¹⁶

A közölt levelek forrása: MTAK Kézirattára, M. Irod. Lev. 4^r 55. Régi jelzet: 201. sz. Levelek Döbrentei Gáborhoz. „Belföldiek”. A *Holmi* forrása: Academia Română Filiala Cluj-Napoca, MsU 938/C.

1. Gedő József Döbrentei Gábornak (Alsószentmihályfalva, 1815. február 27.)

Drága kedves Ur!

Pesti Könyváros Eggenberger Urnak a Hazai Tudósítások idei 12-dik Darabja mellett közölt Jelentésében,¹⁷ a többi között, szorol szora e van: „Pränumeration wird angenommen auf *Kazinczy* Ferencz Munkáji, Szép Literatura, 8-vo 9. Bände. – Prachtausgabe &c. – Man pränumerirt itzt auf dem 1. 2. 3. 4. 5. 9. Band, mit 12 ft und erhält gegenwärtig 1. 2. 9. Band. – an Josephi Pesther Markt erscheinet der 3. Band, – Juny Markt erscheint der 4. 5. Band, – wo man die letzten 6 ft. auf den 6, 7. 8. Band erlegt, und selbe im August Markt bestimmt abhollen kann. Diese Eintheilung geltet ebenfalls für jene T. T. Her[re]n Praenumeratenten, welche an auswärtigen Oertern sich p[rä]numerirten.” Ennek a tudósításnak tellyesitéseül ide zárva bátorkodom a T. Urnak 6 Rf[orinto]kat küldeni, melly a tavally küldött 6 Rf[orinto]khoz adatván, részemről az Eggenberger által kívánt 12 Rf Előfizetés 6 kötetre egészben meg megyen. Az 1-ső és 9-dik Kötetet az Ur szivességéből T. Brassai Uram¹⁸ által, a kinek a vectura Taxáját 45 k[rajcá]rban be fizet-

15 *Uo.*, 1834. febr. 8.

16 <http://www.staff.u-szeged.hu/~feher/honlap2/honlapdobr.htm>.

17 „Kazinczy Ferenc Munkájira (Szép Literatura, 8-rét, 9 kötet, díszkiadás stb.) elő lehet fizetni. Jelenleg 12 forintért az 1., 2., 3., 4., 5., 9. kötetre lehet előfizetni, és egyidejűleg az 1., 2. és 9. kötet átvehető, a József napi pesti vásárra jelenik meg a 3. kötet, a júniusi vásárra a 4. és 5., amikor is az utolsó hat forintot be kell fizetni a 6., 7., 8. kötetekre, értük az augusztusi vásár alkalmával lehet jönni. Ez az ütemezés érvényes azon tisztelt előfizető urakra is, akik vidéken fizettek elő.” A Hazai 's Külföldi Tudósítások általam látott példányai mellől hiányzott a *Jelentés*.

18 Valószínűleg Brassai Welmer Sámuel, a polihisztor Brassai Sámuel apja, aki 1811 és 1826 között Toroc-

tem, még a mult Esztendő utoljára kezemhez vettem, sőt Prof Molnos Ur¹⁹ az 1-ső kötet Cuprumait is, mellyek el maradtak volt, meg küldötte. E szerént még a 2-dik Kötet van hátra a Kazinczy Ur közre költ Darabjaiból, a mint az Eggenberger hirasából láthatni, melly ha az Urhoz le érkezik, instálloz [...] köttesse be vékony kötésbe, vágatlan maradván a széle, mert későbbben, ha az egész munka kijövend, szép csinos kötésbe akarom köttetni, a kötésnek, és a vecturának árrát minden fogyatkozás nélkül meg fordítom. Prof. Molnos kezemhez fogja küldeni, az által adando Darabokat.

Mondolat czim alatt ki jött lármás Könyv, 's Kazinczy Urnak az ellen irt *Barátságos Kurrense*,²⁰ nintsené meg az Urnak? én eddig elé hijjában vadásztam a Könyvárusoknál, nem kaphattam meg, ha az Urnál meg volnának, esdekelve kérem közléseket, hiba nélkül vissza küldeném!

Az Eggenberger Jelentésében olvastam, hogy a Super. *Kis Ján[os] Ur versei* 3 Darabban ki jöttek, az árra nyomtato pappiroson 5 Rf.²¹ – ha alkalmatlan nem volnék, bátorokodnám a T. Urat arra kérni, hogy ezen becses Munkát hozassa meg számomra Tr[at]t nern Urtol – arra nézve az 5 Rf[orin]tot ide zárva küldöm. A v[ectu]ra árrátis (megtudván mennyi kell?) utánna potolom.

A Révai *Elaborator Grammaticáját* lehetne-é <még> kapni, 's [...] 's mi az árra? az Antiquitates Literaturae H.-ja meg van nállamis, meg a Verseghy Ur Grammaticája, 's Tiszta Magyarsága!²² már a Verseghy ellen ki adott heves Irásokatis, mellyeket {V} a Révai ál nevü Tanítványai Vig László, Kardos Adorján, 's Mi[klósf]i János ádtanak ki, meg szerzeném, ha tudnám, s hol lehetne meg venni, mert az Erdélyi Könyvárusok inkább Románokat áruln[ak]²³ vagy olyan darabokat, mellyek kaposabbak, a filológiát tárgyazo M[un]kákánál, én pedig a Révai és Verseghy között follyt Grammaticai [...] hartzot minden környülállásai szerént meg akarnám tudni. – Millyen nagy kár vala Révainak meg halni! de bár számos Munkájinak, mellyeket talám valahol a por fedez, találkoznék eg[ly] értelmes és buzgo Kiadoja! Verseghy Uris egészszen elhalgatott, rególta nem láttam ujj Munkájit! Verseghy Ur a Kassai Muzeumba fontos darabokat adott bé, az Er-

---

kószentgyörgyön volt lelkész, majd Gedő pártfogása révén Szentmihályfalván lett unitárius lelkész. SIMÉNVALVI György, *Torockzó-szentgyörgyi unitárius papok: 1583–1898*, KerMagv, 29(1894)/1, 34.

- 19 Molnos Dávid (1778–1836) a kolozsvári unitárius kollégium professzora rendszeres résztvevője Döbrentei kolozsvári „literariai gyűlései”-nek (DÖBRENTEI Gábor, *Előbeszéd*, Erdélyi Muzéum, 1818/10). Gedő Molnosnál fizetett elő az Erdélyi Muzéumra (DÖBRENTEI Gábor, *Tudósító Levelek*, Erdélyi Muzéum, 1814/1, 171).
- 20 Gedő valószínűleg a *Nemzeti Gazda* egyik jegyzetén alapulva gondolja azt, hogy Kazinczy irt egy *Barátságos Kurrens* c. művet. Lásd KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, Bp., MTA, 1890–1911 (a továbbiakban: KazLev.), XII, 590.
- 21 Gedő könyvtárában megvolt a kiadvány (MIKÓ Lőrinc, *H. Sz. Mártoni Méltóságos Gedő József úr által az unitáriusok közönségének a' kolozsvári főiskola számára ajánlékozott könyvek lajstroma*, Academia Română Filiala Cluj-Napoca, MsU 1691. [kézirat]). A Hazai 's Külföldi Tudósítások 1815. ápr. 1-jei taldalékában Kis János verseit „tsinos borítékban” 5 forint 45 krajcárért hirdették.
- 22 Gedő könyvtárában az *Elaborator grammatica Hungaricát* (1806) és az *Antiquitates literaturae hungaricae*-t (1803) megtaláltam, Verseghy műveit nem. GEDŐ József, *Könyveinek lajstroma sajátkezű írása*, 1854. január 16., Academia Română Filiala Cluj-Napoca, MsU 1177. (kézirat); MIKÓ, *i. m.*
- 23 Kolozsváron az 1810-es években nem volt könyvesbolt, de kilenc könyvkötő működött, akik könyvek eladásával is foglalkoztak. VITA Zsigmond, *Erdélyi könyvkereskedők és katalógusaik a felvilágosodás korában és a reformkorban*, Könyv és Könyvtár, ú. f. 5(1966), 55–73.

délyi Muzeumot még nem bővíté se[m]mivel, azonban örvendeni lehet, hogy Kázinczy, Vitkovics, Szemere, K[is] János nem maradtak el, tám Berzsényi, Virág, Kisfaludy sem marad[na]k el, szükségis a legjobb Fejeknek öszesülni, ezen becses Munkának virágba hozására – ellenben, fájdalom! azis igaz, hogy a Kázinczy, Berzsé[ny]i, Virág jo izlésü, görög és Romai stylusu Verseinél sokak, sőt igen sok[ak] előtt becsesbbek a Leoninusok;²⁴ 's azok, kiknek a *rimmel*, 's *szoval* valo játékras nagy Witzek vagyon. – Hanem: Claudite jam rivulos – !

Az Urnak bátorokodtam kedveskedni egy kis tsekély arany stoffával, a Verespataki hegy{ek}ből valo, a hol magamis bányászokodam, nem volt kezemnél szebb, mert ugy bizonyosan {szebb, sőt} a leg becsesebb darabbal szerettem volna tiszteletemnek jelét mutatni azon Ferjfiu iránt, kinek hazafiu i érzeménnyei, szorgalmi, talentomai, 's a Muze[um] ki adása által szerzett érdeme <iránt> a legelevenebb tűzbe hozták szívemet! – A küldött kis darab nem az én Bányámbol került ki 's nintsen benne raritát, hanem {ha az hogy} egy olyan Bányának productuma a mellyhez hasonló gazdag Verespatakban értünkre nem volt, tsak ezen hónap két első hetébenis 26 font szabad arany (freyes go[ld] aurum liberum)²⁵ jött ki belölle! Erdélyi Peru! et hac inter parenthaesim! 's mégis Erdély, {tsak} Kolóniája – -nak!

A Muzeum 2dik Füzete még nem jöve ki: oh miért nem lehet minden honapra egy egy Füzetet kapnunk! Lehet-é reményünk, hogy a munka sebesebben fog folylni, 's mik a késedelemnek nevezetesebb <akadályai> okai?²⁶ Erre nézveis az iffj. Pataky Mosesnak kár vala meghalni, a kinek el enyészttét a Hazai Tudositások érdekl[ő] 12k darabjából (melly{ben a jelentés} a mint vélem, az Ur érzékeny tollából foly) megilletöde olvastam!²⁷

Kérem az Urat, hogy mikor olyan Literatori Ujságok, Publicatiok {Könyvlaistromok} s. a. t. jönnek kezéhez, 's azok közelhetök, méltotassék vissza küldésnek fel tétele alatt, nekemis ki küldeni, ki nem tudom fejezni, melly nagyon gyönyörködöm az affélékben! Sz: Gericzei Pap Kozma Gergelly Barátom most közzelebbről küldé meg, a Kovatsits Urnak szép Projectumát²⁸ – az effélék nagyon intereszszálnak! Ez a Kozma, különös buzgoságu Apostola a Muzeumnak, valamint más literatori iparkodásoknakis,²⁹ 's ha minden kör-

24 Az Erdélyi Muzéum második kötetében Kazinczy, a harmadikban Döbrentei érvel a leoninusok ellen.

25 Döbrentei Gábor a küldött arannyal kapcsolatban számol be Kazinczynak Gedőről: „Neked Erdélyben Aranyos Széken egy hív tisztelőd vagyon. Neve Gedő József. A' mult héten vettem levelét, mellyel nekem a' Muzéum kiadásáért egy kis Verespataki arany stufát küldött. Az illy ajándéknak, bár melly kicsiny is, tudod, nagy becse van. A' honnan azt ásták, egyszerre 26 fontot találtak, 's pedig tiszta aranyat. Csakhogy ez az ásás nem az ő számára volt.” KazLev. XII, 448.

26 Döbrentei eredeti terve nem egy havi, hanem egy negyedévi folyóirat kiadása volt, de az első füzetben olvasható jegyzet már jelzi, hogy nem részletezett okok miatt kénytelen rendszertelenül megjelentetni a lapot, a második számot pedig novemberre ígéri. DÖBRENTEI Gábor, *Tudósító Levelek*, Erdélyi Muzéum, 1814/1, 167–168. A Hazai 's Külföldi Tudositások 1815. febr. 22-i számának toldalékában Döbrentei 1815. február 4-i keltezésű *Híradása* jelenti be a második füzet megjelenését.

27 Hazai 's Külföldi Tudositások, 1815/12 (febr. 11.), 89–90.

28 Gedő valószínűleg Kovachich Márton György *Planum egy tökéletes magyar bibliográfia és szókönyv iránt* (Pest, 1814) című művére utal.

29 Kozma Gergely egyik levele tanúsága szerint az Erdélyi Muzéumnak negyven előfizetöt szerzett, ill. további százhusz embernek személyesen írt a folyóirat ügyében (KOZMA, *i. m.*, 36).

nyékben egy olyan találkoznak mint a Fejérvármegyei Fő Jegyző) Kis József Ur³⁰ 's Kozma Gergely, valóban Literaturánk sebesebb léptekkel haladna elő! Ezek olyanok, mint Sz: Pál az Evangyeliom mezején.

Kázinczy Ferencz Ur, a mint a Bároczy Biografiájában olvashatni, nyelvünknek a hosszu szavaink<nak> rövidítése által könnyüséget akarván adni, ujjabb munkájában {p. o.} az *édesség*ből *éd*-et tsinál &c.³¹ az efféléket a közönséges szokás Barátjai nem szeretik 's előttek a Kazinczy Ur remekjei megvetésbe jöttek, az igaz, hogy még azokis, a kik az afféle ujjításokat filosofusi szemmel nézik, a Kazinczy ujj munkájiban sok helyen meg akadnak, én részemről már úgy neki szoktam, hogy az *éd* &c {előttem} nem <jön> hangzik roszzsul, 's attol tartok, hogy Kazinczynak külömben is heves Tisztelője lévén, majdan *édesség*, kellemetesség, szemérmesség, s. a. t. fog roszzsul hangzani {füleimben} – annyi igaz, hogy a felette hosszsura nyujtott, felröfö[s] szavainkat, akarmint morogjanakis a majesteticus hangu Predikátorok, Halotti Bucsuztatok,³² s. a. t. nem ártana megrövidíteni! én azt hiszem, hogy Kazinczy Urat, ha a jélénvalo kor tsufolja, 's szidalmazza, a maradék áldani fogja, a nagy elmék pedig, ha szerencsetlenek is koruknak kedvét megnyérni, a maradékért munkálodnak, e bizonyos a Literatura Historiájából, 's a Culturájából is közönségesen, sőt Napoleonis arra nézett inkább, mint a maga Idejébéliekre, a nagy elme az Idealokon legelődik, a szokásnak tyrannismussával nem sokat gondol! – Nem ártott volna Kazinczy Urnak a maga ujjításait, annak helyes okaival együtt egy Dissertatióban a Munka eleibe botsátva megmagyarázni, 's az olvasokat azokra elkészíteni! de tán Kazinczy Ur azt mondja amit Klopstock: *a ki érteni akar, tanuljon meg érteni*³³ ezt ugyan bizonyos környüállások közt lehet mondani, de nállunk nintsenek olyan környüállások, itt tyukkal kaláttal kell a Publicum után járni, ha azt akarjuk, hogy Literaturánkat az idegeny, elne nyomja. A leg szivesebb hajlandosággal vagyok

Aranyos Székb[en]

ASz:Mihályf.³⁴ 27k Febr. 1815-kben

T. Urnak

alázatos szolgálja.

Gedő Josef

30 Kis József (1772–1830) ekkor Alsófejér vármegye jegyzője, Nagyenyeden a kollégium professzora, Benke József mellett előfizetőket gyűjt az Erdélyi Múzeum számára. A nála előfizetők névsora után jegyzi meg Döbrentei a következőket: „Bár minden Vármegyékben egy egy lelkes barátja volna Literaturánknak, a' ki a' Gyülekeken a' megjelenő magyar munkákra előfizetést vagy aláírást szedni nem sajnállana. [...] A' Vármegyéknek kell lenni a' magyar Író Publicumának.” (DÖBRENTAI, *Tudósító...*, i. m., 172–173.)

31 Lásd BÁRÓCZYNAK *Minden munkái*, Pest, 1814, VIII, 20–22.

32 Ismerve Gedő és Kozma Gergely szoros kapcsolatát, elképzelhető, hogy Gedő ismerte Kazinczy Ferencnek 1803. szeptember elsejei, Kozma Gergelynek írt levelét, amelyben Kazinczy a „halotti ízetlen írások” készítésének erdélyi szokását kárhoztatja. *KazLev.* III, 95.

33 Gedő a *Példák a' Klopstock' Messziásának munkában lévő fordításából* című Kazinczy-szövegre utalhat. *Első folyóirataink: Magyar Museum*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004, I, 148.

34 Alsószentmihályfalva, Aranyosszék (Mihai Viteazu, Románia)

2. Gedő József Döbrentei Gábornak (Alsoszentmihályfalva, 1816. november 19.)

A.Sz:Mihályf. 1816. novemb. 19d

Kedves Barátom!

A Matthisson *Erinnerungjait*,³⁵ a Rákoczy *Beszédét*,³⁶ 's a Csokonai' *Recensiojat*³⁷ ezennel a leg szivesebb köszönetem mellett küldöm vissza. Engedelmet kérek lelkem Barátom, hogy a két utobbi Darabot magammal ki hozni bátor voltam, 's a mint a D. Bartok³⁸ barátunk tegnap vett leveliből sejditem, az általad Kolozsvárra szorított engedelmet Sz:Mihályfalváig terjesztettem ki, mert ottan nem érkezhettvén leirni, kéntelen valék ide haza vinni veghez. Későbbben juta eszembe, hogy a Recensio kihozásával, a Muzeum folyamattját gázoltam! de a darabnak szépsége, a te Muzeumod, nem csak az Erdélyi, hanem [az] a mellyben az Erdélyi készül, 's az a lelkes elfogadás, mellyel engemet egészszen magadhoz kapcsoltál, annyira el foglalták vala elmémet, hogy leg kevesebbet se filosofáltam arról: valyon nem bántalak e meg; ha azon Darabot ide ki hozom?

Én az Erdélyi Muzeum V. és VI. Füzeteire csekély tehetségemből el szántam 100 ft. váltóban, 's ha pénz lett volna kezemben, ez uttal bizonyosan elküldöttem volna, azért <ez uttal> {most} 2 Csász. egyes #at küldök, mellyek az utobbi Cursus szerint 30 f. egynehány k[rajcár]t tesznek, még ados maradok 70 f[orint]al bándoba, mellyet, mentől el[őbb] lehet, lefizetni, leg szentebb köteleiségeim közzé tartozik ezen lépésemről azonban, csak kettőnknek szabad tud[ni].³⁹

35 Friedrich Matthisson (1761–1831) *Erinnerungen* c. ötkötetes kiadványa először Zürichben jelent meg 1810-ben, majd Bécsben 1815-ben.

36 A Gedő által említett beszédet nem sikerült egyértelműen azonosítani, a levele alapján feltételezhetően Döbrentei publikálni kívánta, ugyanakkor az Erdélyi Múzeum harmadik füzetében pusztán egy II. Rákóczi Györgytől származó parancsolat olvasható. Bölöni Farkas – akire ekkor Döbrentei nagy hatással van – 1816. szept. 26-i levelében arról számol be Kazinczynak, hogy Rákóczi életét olvassa (KazLev. XIV, 295), és a Rummy-féle *Monumenta Hungarica* is több, a Rákóczi családhoz köthető szöveget közöl.

37 Kölcsey Ferenc a Döbrenteitől érkezett felkérés után egy évvel, 1815. márc. 6-i levelében küldte el a Csokonairól írott recenziót, amit Döbrentei még 1817 márciusában is meg akart jelentetni. KÖLCSEY Ferenc, *Levelezés I: 1808–1818*, s. a. r. SZABÓ G. Zoltán, Bp., Universitas, 2005, 361, 547.

38 Valószínűleg Bartók József unitárius lelkésről van szó.

39 Döbrenteinek a Hazai 's Külföldi Tudósítások 1815. dec. 30-i toldalékában közölt híradása jelzi, hogy a kiadás anyagi háttérének biztosítása érdekében csak akkor ad ki új számot, ha megvan rá a költsége. Gedő később valószínűleg beváltotta ígéretét, mivel DÖBRENTÉI az utolsó számban támogatói között felsorolja őt is (*Előbeszéd*, Erdélyi Múzeum, 1818/10, 12–13). Az előszóban foglaltak ellenére lehetséges, hogy Döbrentei 1819 októberében Bölöni Farkasnak írt levelében talán mégis erre a felajánlásra utal, mivel ekkoriban pénzsűkében volt: „Gedő a magától önkéntesen ajánlottat most is tovább halasztotta, s én többé neki elé nem hozom. ő. nem fárad é ki e Hazában, a legbuzgóbb szorgalom, a legeragattabb enthusiasmus is.” *Döbrentei Gábor kiadatlan levelei Bölöni Farkas Sándorhoz*, kiad. JANCSÓ Elemér, KerMagv, 76(1944)/2, 93.

Ugyan akkor a *Nevezetes Utazások Tárháza* is előfizetést küldtem nem különben Zrínyi munkájira, *Bersényi* 2dik Ki[adá]sára, Virág *Horátzára*,⁴⁰ 's a' t. reméllem; hogy Trattner tö[bb] hozzá tartozó Darabokkal, azokatis le küldendi.

Nem kaphatnék-é egy példányt a Pesthi Tudos Társok Jelentésiből? még ezen Tudos Ujság elindításáról a Hirdetés, nem jöve ki az Ujsaglevelekben!⁴¹

D. Bartok Barátom, hozzám küldendő Tudositásaidat kész örömmel fogja ide utosítani! ha azért a Barátság Geniussa ollykor emlékezetbe hoz éngemet, ezt a kis alkalmatosságot használhatod!

A Kedves Grofot,⁴² a kit én elragadtatással szeretek, mert a véle egy ranguak között; kiket látni szerencsém lehetett, egy[et] se láttam olly sokat ígéro lelket kifejlödni, a leg szivesebb tisztelettel köszöntöm.

Ezerszer ölel

hiv Barátod

Gedő mpr.

Kozma Gergellyhez közelebről irván, emlékeztettem a Muze[um] pénzeinek bé küldésére, 's a szent intézet mellett valo buzgoságra lelkesen ösztönöztem!⁴³

3. Döbrentei Gábor Gedő Józsefnek (Buda, 1831. november 26.)

Buda. A' magyar tudós társaság Titoknokától. Tekintetes Gedő József Táblabíró Urnak⁴⁴

Hivatalosan.

Kolosvár. Torda. ASzentMihályfalva.

Magyar tudós társaság dolga.⁴⁵

40 Az említett művek közül a Zrínyi-kiadást (ZRINYINEK *Minden munkáji*, I–II, Pest, 1817 [!]) és az *Utazások* első kötetét (*Nevezetes utazások tárháza*, [kiad.] Kis János, Pest, 1816) a Hazai 's Külföldi Tudositások 1816. aug. 28-án már az új könyvek között ismerteti, Berzsényi munkáját Kiss István 1816. dec. 4-i hirdetése szintén megjelentként ajánlja.

41 Trattner János Tamás 1816. aug. 12-i keltezéssel küldte el levélben a kiválasztott tudósoknak a Tudományos Gyűjteményben való közreműködésre felkéro nyomtatott felszólítást. *A magyar sajtó története*, I, 1705–1848, szerk. KÓKAY György, Bp., Akadémiai, 1979, 281.

42 Gróf Gyulay Lajos (1800–1869), Döbrentei Gábor tanítványa. Döbrentei a korábban említett nyilvános híradásokat Gyulay Lajos nevelőjeként írja alá.

43 Gedő hivatkozott levele nem ismert, a Kozma Gergellyel váltott levelei lappanganak, jelenleg csak annyi ismert ezekből, amennyit KOZMA Ferenc idéz, *i. m.*

44 Az unitárius kéziratár katalógusa tévesen Gedő Lászlót nevezi meg címzettként: *The Manuscripts of the Unitarian College of Cluj/Kolozsvár in the Library of the Academy in Cluj-Napoca*, eds. Elemér LAKÓ, Bálint KESERŰ, Szeged, 1997.

45 Címzés a borítékon.

Tekintetes Ur, 42350EZ XKKO² xhqñ{ co '50uj^a o

A' tegnapi héti ülés folytatván a' nagy magyar szótár irásához szükséges készületeket, eléjött a' bányászati műszavak 's nemzeti elnevezések összeszedetése, mellyeket a' nevezett társaság mind Magyar Országról mind Erdélyből megkapni kíván.⁴⁶

Erdélyre nézve, Tekintetes Uraságodhoz megyen e' tárgyban a' jegyzőkönyv meghagyása szerint hivatalos felszólítás ezennel tökéletesen hívén a' társaság hogy az említett ügy a' Tekintetes Urban mind értelmes mind buzgó elemződítőjét találja.

A' bányászati dolgok magyar elnevezéseinek össze szedése akképen kívántatik: hogy előbb minden azokhoz tartozó műszó (terminus technicus) németül ábécze sorban felirattassék 's annak magyar neve az után légyen téve.

Megfogja ennél fogva a' Tekintetes Ur hazafiui lelke levélben vagy szóval keresni azon Verespataki, Abrudbányai 's a' t. bányamivelőket, kik e' tárgyat tudományos rendszerben feljegyezni képesek 's ebben a' Tekintetes Urat minden vele egybegyűjtésében bőven segíteni készek, és így a' társaság minden erdélyi bányamivelő helyekről a' talán különböző elnevezések kiküldetését örömmest egyedül Tekintetes Uraságodtól várni.

Ha mindazonáltal valamely akadály miatt ezt tenni nem lehetne, méltóztassék ezt a' társaságnak híréül tenni 's helyette valakit ajánlani.

A' választ hozó levél külsején ezen utasítás feltétele kérettetik:

A' magyar tudós társaságnak
Pest (vagy Buda)

Belől lehet a' megszólítás vagy a' társaság Elölülőjéhez vagy a' társasághoz avagy Titoknokhoz.

Minél előbb tudósítás kikérésével vagyok a' Tekintetes Urnak

Budán Novemb. 26d. 1831.

alázatos szolgálja:
Döbrentei Gábor mk.
Titoknok.

4. Döbrentei Gábor Gedő Józsefnek (Buda, 1831. november 26.)

Kedves barátom,

Nevedet buzgóságodat én emlitem tegnap. Innen a' hivatalos levél. Bizonyosan felvállalod a' munkát magadra úgy e' bár? Cselekedd kérlek.

46 A heti ülések kivonata külön nem jelzi, hogy a bányászati műszavak kapcsán kit, kiket kértek föl. *A' Magyar Tudós... i. m.*, 70–77.

Engem pedig ez után se felejtés-el. Főbbet nem lehet, sok expediálni valóm van.

Budán, a' hidnál, Pistori háztúl Nr. 87.

Nov. 26d. 1831.

Régi barátod

Döbrentei Gábor mk.

5. Gedő József Döbrentei Gábornak. (Alsószentmihályfalva, 1832. január 12.)

A.Sz:Mihályf. Aranyos Sz: 12/1. 1832.

Kedves Barátom!

Rendkívül sajnálom: hogy a Magyar T. Társaság nevében; hozzám intézett Felszollitásra, 's abban zárt nagy becsű Levélkédre itthon nem létem mián későtskén válaszolhatom azt: mind a kettőt elragado örömmel vettem! 's jollehet ez alkalommal nem lehet kielégítő Jelentést tennem, de azon ígéretem' előre tudodra adásával, mely szerént a jelentett nagy cél't tellyes erőmből elő mozdítani el nem mulatom – nem akartam kesedelmezni! – addig is vedd azt: hogy magamnak Bányász Vidékeinktől tartossá léendő tavolságom miatt nem lehetvén Kivánságod szerént a Szent cél'ra egyenesen; 's hathatosan munkálodnom, mái napon a közlendők közlése mellett, a Bányászat közléppontján; Zalathnán lako Debreczeni Marton Urat,⁴⁷ Nemzetünk jeles Tagját, és buzgo Literatort – kinek a Kolozsvari Aglája 4 Füzetében egy Didacticumát (a *Hajhoz*) olvashatni⁴⁸ – Levelem által meg kértem, 's senkitől inkább az ohajtott sükert nem reményleném! Véendő válaszsza a töllem várt Tudositást legottan utnak indítja – Azonban nem lehet titkolni Lelkem Barátom: hogy Bányászi nyelvünk mezeje a leg kopárabb! tiszta magyar szora, egyre se emlékezem, a mi magyar végzetetis nyert; a mind németh, toth, oláh eredetű – olyanok mint parfümérozni [...] s. a. t. Mert Eleink a bányászkodást idegen nyelvűeknek engedvén által, a művszavak azok nyelvéből lettek uralkodokká – 's hatalmokat mái napig nem vesztették el – ott állunk; hogy Bányász nyelvünket alkotnunk kell, a mihez Kacsokovics a T. Gyűjteményben hozzáis kezdett⁴⁹ – alig remélem; hogy

47 A Gedő által maga helyett ajánlott, Erdélyben ismert Debreczeni Márton (1802–1851) mint hivatásos bányatisztviselő 1829-ben került Zalathnára. MIKÓ Imre, *Debreczeni Márton élete = Debreczeni Márton emlékezete*, szerk. SIPOS Gábor, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2003, 12.

48 Gedő az *Aglája* előfizetője volt. A negyedik kötetben valóban megjelent Debreczeni költeménye (pontos címe: *A' Hajó*, Aglája [kiad. KELEMEN János], 4, Kolozsvár, 1831, 17–37), mindazonáltal Mikó Imre életrajza szerint a szerző szándéka ellenére jelent meg nyolc évvel korábban írt műve (MIKÓ, *i. m.*, 11).

49 Kacsokovics Lajos (1806–1891) a Tudományos Gyűjtemény 1831. évi 9. számában közölt tanulmányának bevezetésében azon balvélekedés megcáfolásában látja munkája egyik célját, amely szerint „bányás nyelven (bergmännische Sprache) magyarul szólni lehetetlen volna”. KACSKOVICS Lajos, *Az Alsó Magyarországi Érczmívelésről*, Tudományos Gyűjtemény, 15(1831)/9, 69.

Magyar Országbanis a Bányász vidékek e részben nagyobb nyereséget nyujthassanak Lexiconotoknak, mind az Erdélyiek fognak – hanem meg próbáljuk! azért lelk[esen] csokollak, hogy az előttem leg tiszteltebb Társaság előtt sz[óba] hozál, 's az, azon Nemzetünkre nézve leg szükségesebb Int[ézet]nek lételesítéséért volt tüzes ohajtásaimért a leg szebb, 's [...] nem reménlett jútalmam!

Evek, 's nem kevés számmal folyának el: miota Erdélyt, ali[g] fakadni indult Literaturája' csökkenésivel, söt előb[bi] homályába dülésivel elhagyád,⁵⁰ azóta csak Almanacj[aink]ban, Folyo Írásainkban mindenkor tisztelettel Munkái[d] irant, és Iro asztalom felett álló Portraitodban, a leg édes[ebb] érzeményekkel láthattalak – de nem mégis azon bájoló, 's nekem el felejthetetlen kedves alakban, melyben a Liter[a]tura kellemetes tájjain – hol azotatul leg kedvesebb orái[mat] éldegelem, 's az élet ezer terheinek emelésire annyiszor erőt nyertem – vissza ígértél – nem valék szerencsés akkoron is Kolozsvárt, vagy ahoz közzél lenni – mikor latogatóul ott meg jelentél! azonban vesztésemet tü[rni] fogom, ha bár minden Holnapban, vagy fertály, fél, s[öt] fontos Hivatalod tekintetiből meg elégszem, ha egész Esztend[őben] csak egyszer vehessem boldogító soraidat! nem egyed[ül] magamért, hanem az itteni közönségért, mert az Apostol[ra] Missionariusra nagy szükség van, terjeszteni a Nemzetiség[et] annak munkás szeretetét, a jot, az igazat, szépet – 's a Leveleidben ezekre nézve gazdag eszközöket találánk.

A te Muzeumod meg szüntével, – mellyet az Erdélyiek mai[s] érkekenyül tisztelnek, és nem akarják vallani: hogy ann[ak] szerkesztője *semmit se tud* – kis Hazánk Literaturája előbbeni homályába zuhant vissza – Most az Erdélyi Társalkodo, 's Kolosvári Aglája – melynek 4 Füzetje az előbbieket kitettzöleg felyül mulja – feltünésekkel, ujra felébredést jelenget – bátor vagyok remélni, hogy választattajaitok az Erdélyi Hiradora, és Társalkodora, a váltott szerkesztéssel, mosolygobb szemeket fognak vetni, mint a mig a ki számíthatatlan hasznu Intézetet P. F. csikorogtatá?⁵¹ az említett Folyo Írásunk ujj szelleme a <folyo> mostani Századé – stylje jo uton indula el – 's a mennyire itteni Olvasóink Közönségét esmérhetem, reménlem az Intézetnek tartos életét – a Patriotismus a nemzeti nyelv becse, a Magyar Olvaso Tarsaságok, a tudományos közösülések ittenis nagy haladást mutatnak, 's bátran vallom; hogy M. Orzágnak hathatos példái, 's ellene álhatatlan befolyása nállunk sokat – igen sokat, 's tám leg többet eszközölenek – azomban Apostolokra, Missionariusokra mégis szükségünk van! a T. Társaság bölcsességétől függ – olyanokat mentől többeket tűzbe hozni – 's széllyel bocsáttani – valamint: a Soproni, s. a. t. kis Társaságokat életben tartani; mert ezen kis erek fogják a nagy folyót továbbis fenn tartani, bővíteni!

50 Döbrentei 1818 végén és 1819 elején számolt el a Gyulay gyerekek nevelése kapcsán Gyulay Ferencné Kácsándy Zsuzsannával. *Döbrentei Gábor és Gyulay Ferencné elszámolása 1818-ban és 1819-ben*, Gyulay–Kuun család levéltára, Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára, jelenleg a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságának őrzetében (Direcția Județeană Cluj ale Arhivelor Naționale), Fond Gyulay–Kuun, 233. Kézirat, átírta HÁSZ-FEHÉR Katalin, <http://gyulaynaplok.hu> (2012.11.12).

51 A P. F. monogram Pethe Ferencet (1762–1832) jelöli. Az első magyar gazdasági lap kiadója (1796), majd 1827-ben megindította az Erdélyi Híradót, amelynek 1831-ig szerkesztője volt. 1830-tól a lap mellékleteként jelent meg a Társalkodó. 1831 szeptemberétől Méhes Sámuel vette át a lap szerkesztését. HOFBAUER László, *Az Erdélyi Híradó története: 1827–1848*, Cluj–Kolozsvár, 1932, 8.

A Fiacskám⁵² most a Poétikát, vagy latin versgyártást kinozza, 's mivel a Toldy Handbuchját szenvedelmesen szereti, eszembe ötlék, be jo lenne reá, söt az egész közönségre nézve, ha te, vagy más ahöz értő egy ügyesebben kidolgozando Magyar Poétikát {mint a Pap Ignácé}⁵³ melyben nem csak a régi Classicusoknak, de az ujjabbaknak is versformáji, mint az ottave rime, 's. a. t. jeles példákkal kitűzve, meg lennének⁵⁴ – adnátok közre! ez Kézi Könyveinknek tám legszükségesebbike! bár valakit a T. Tarsaság által kihirlelt ragyogo jutalom 's ugyan annak igéző ajánlása feltűzelnének annak, 's egyébb szükségeseknek írására, talám megérjük egy magyar Bibliothecanakis vagy B-gráfiának, tellyesebbnek, rendszeresebbnek, 's tanulságosabbnak, min[t] a jo igyekezetü derék Sándor Istváné' – kiadását. Effélek a T. T. apolása nélkül nem születhetnek de hálá az Egeknek – 's <az> onnét leszállott Véd Angyalainknak! már van Palládiumunk! melly eszközlendi: hogy Nemzetünk legyen! Amen. ('s ez[t] olyan hév[v]el, mint az előttem legfőbb Genius Sha[ck]speare szokta hasznalni.) – Shackspeare? ho ho!

Shackspeare nekem a legkedveltebb olvasásom,⁵⁵ mivel ángolul nem értek – a Schlegel, és Tieck németh fordításokból – e tám egyetlenegy a maga nemébe 's a ki elérhetetlennek hirdeti, érzésem szerint nem nagyít – éngemet ő mindannyiszor elragad, a midőn más nagy külföldiek, minden Művésziességek mellett a földén hagynak. Shackspearrol a Képzetek szövedéke a te Macbetedre, ez más ki adott, 's könyvtáromatis diszesítő Theatralis dara[b]jaidra vezérel,⁵⁶ 's azt a szives kérelmet veszik <ki> belöllem, hogy ezen pályát ne szakaszd félbenn a Theatrumot illető toldalék Czikkelyeid – fákly[a] a Szinjátszónak, és Nézőknek – el ne maradjan[ak] én rendkívüli meglegedéssel olvastam, 's <meg> olvasom azokat – 's nemis szükségtelenek nékünk.

Megindula tehát annyi agyarkodások mellett is a Wigand Conversations Lexicon,⁵⁷ énis ki jött 2. kötetét meg kap[tam] a' Honnyi Czikkelyek, nem mindenkor tökéletesek. Abrudbánya,⁵⁸ Almás⁵⁹ szerencsetlenül vannak dolgozva vagy inkább a magyar Hübnerből kölcsönözve⁶⁰ – Blandrátára nézt tagadják, 's megis akarják czáfolni az Unitáriusok azon állítást: mintha ötet a Jesuiták az üdvözítő vallásra vissza vitték volna!⁶¹

52 Gedő László (1819–1841).

53 Gedő az 1828-ban megjelent kiadványra utal (PAPP Ignác, *Magyar Poézis, alapúl a' verselni Kivánók' kedvéért, Veszprém*). A poétika a verstanítás iskolai hagyományait követve három részből áll: „Prosódia”, „Versnemek”, „Költői Készület”.

54 PAPP könyvében a legújabb versforma a szonett és „Himfy Dal”. I. m., 73–85.

55 Gedőnek kétféle német kiadása volt Shakespeare munkáiból (GEDŐ, *Könyveinek...*, i. m.; MIKÓ, *H. Sz. Mártoni...*, i. m.). Gedő Shakespeare-értelmezéséről: BARTHA Katalin Ágnes, *Shakespeare XIX. századi kolozsvári olvasói*, Holmi, 19(2004)/6, 743–754.

56 Döbrentei *Macbeth*-fordítása 1821-ben jelent meg, ugyanebben az évben Müllnertől a *Vétek' súlya*, majd Molière-től *A' fősvény* – ezek alkották a *Döbrentei Gábor' külföldi színjátékai* című sorozatot.

57 Gedő a lexikon előfizetője volt (*Közhasznu esmeretek tára a' Conversations-Lexikon szerint Magyarországra alkalmaztatva*, Pest, 1831, I, XXVI). Könyvtárának lajstromai a *Conversations Lexikon* körül kialakult vita több szövegét is tartalmazza (GEDŐ, *Könyveinek...*, i. m.; MIKÓ, *H. Sz. Mártoni...*, i. m.).

58 *Közhasznu...*, i. m., I, 16.

59 *Uo.*, I, 175.

60 HÜBNER János, SPERL Xavér Ferencz, FEJÉR György, *Mostani és régi nemzeteket, országokat, tartományokat, városokat esmértező lexikon*, Pest, 1816, I, 17, 108.

61 Gedő a következő mondatra utal: „A' királyságra emelt Bátor Istvánnal együtt el ment Blandrata Len-

Jo lenne a különböző felekezeti Lexiconi firkák elkerülni az efféle hibás állításokat, melyek csendességet zavarhatnak – A Gazette de France, 's a Quotidienne köribe tartoznak azok! Elöttem a honni czikkelyek között nagyon ki elégítők a te Biografiad, vajha a többi is hasonló lenne az Anyoséhoz, melly tellyesebb 's kedvesebb mint a Handbuchbeli⁶² – az ilyen érdeklő 's éleszti a kezdőket!

Semmit annyira nem ohajtok; mint mentől előbb előfizetni a T: Társaság megígért Havi Irására, 's Evkönyveire, az *elsőbből* koronként esmérni a Honny és Külföld jelesebb szerzeményeit, 's az által felmentetni a külföldi Tudos Ujságok ki álhatatlan tetemes költségeitől – *utolsob{bol}* látni annak az imádott Intézetnek Történeteit, 's válogatott dolgozásait, példányait a követésre! addigis ohajtanám tudni: hogy pénztárotok mi lábbon áll, kik, mennyi fizetést kaptak, a szép ígéretek biztos lételt értenek-é – 's hol van letéve kamatra? a mennyiben szabad közleni, kérlek megvilágosításomra!⁶³

<Hogy csak> Mi az oka: hogy Fejér György nintsen köztetek, ő kinek Literatori érdemei vannak, 's ki a T. Társaság iránt dolgozva Feleletjiért Koszorut nyert?⁶⁴ furtsa dolgok fesztik mellyemet ügyé? furtsa ilyen rangu kérdéses ezis: ki most az Pesthi Egyetemnél a Magyar Literatura Tanítója?⁶⁵ A Czinke ugyan sokáig *rutitá* a Révai tisztelt székét! (Széket, expressió)

Az Erdélyi Sajtokis mozogni kezdenek! Enyeden most jött ki ujj Prof. Csorjától (a régibbek mostis a Kövér asztal mellett édesen szunnyadnak) a Goldsmit Wakefeldji Pap-

---

gyelországba, a' hol élete vége felé a' Jézus szerzetbeli atyáktól megtérítettett..." (*Közhasznu...*, i. m., II, 279–280). Gedő jó barátja, Kozma Gergely volt az egyik kiegészítője a Kénosi Tözsér János és Uzoni Fosztó István által írt egykorú kézirat unitárius egyháztörténetnek, amelyben a Giorgio Biandratára vonatkozó adatok valóban úgy tartják, hogy haláláig unitárius maradt. KÉNOSI TÖZSÉR JÁNOS, UZONI FOSZTÓ ISTVÁN, *Az Erdélyi Unitárius Egyház története*, ford. MÁRKUS ALBERT, Kolozsvár, Erdélyi Unitárius Egyház, 2005, I, 583–584, 761.

- 62 Gedő József fiának 1832-ben példaként állítja a *Handbuch* életrajzait: „Azonban a magyar Verselésbenis gyakorold magadat – ha genied nyilatkozik, ezen az uton fogok be mehetni biografice egy ujj Handbuchba – s be ditső tarsaság! – a Handbuchról szolván nem ártana a nevezetesebb Poetaink németül írt biografiat recte [...] magyarrá fordígnod – ez által azok körülményeikkel, életekkel esmérkedve, még nagyobb kedvet kapnál poetai pályád folytatására, de a német értésibenis kimondhatatlanul haladnál.” (GEDŐ, *Levelezése...*, i. m., 1832. jún. 10.) Döbrentei az első kötetben a következő életrajzokat jelentette meg saját nevéen vagy monogramjával jelölve (a kiadvány helyesírása szerint közölve): John Quincey Adams, Samuel Adams, József Addison, Agnes sorel, Maria Gaëtana Agnesi, Etienne Aignan, Luigi Alamanni, Albany grófné, Aldobrandini, Vittorio Alfieri, Alfred, Algarotti, Alvinczy József, François Guillaume Jean Stanislaus Andrieux, Luigi Angeloni, Ányos Pál, Apponyi Antal, Aranka György, Jean Baptist Argens, Lodovico Ariosto, Antoine Vincent Arnault, Sophie Arnould, Aubry de Montdidier, Athanase Auger. A Gedő által hivatkozott Ányos-életrajz lelőhelye: *Közhasznu...*, i. m., I, 339–341. A *Handbuché*: TOUDY Ferenc, *Handbuch der ungrischen Poesie*, Pest–Wien, 1828, I, 160–161.
- 63 A' Magyar Tudós Társaság' évkönyvei 1833-ban megjelent első kötetében a Gedő által jelzett folyóirat és évkönyv programja részletesen olvasható, ez lényegében megfelel a vázoltaknak. Ugyanitt részletesen olvasható a bevételek és a kiadások alakulása is (*A' Magyarar...*, i. m., 68–69, 119–123).
- 64 Fejér György (1766–1851), pap, a levél írásának idején az Egyetemi Könyvtár igazgatója. Gedő könyvtárában több műve megvolt. A levélben említett munka: *Jutalom érdemesített értekezés egy magyar tudós társaság' legkönnyebb, 's leghelyesebb felállításáról*, Pest, 1809.
- 65 A levél írásának idején Czinke Ferenc tanársága után (1808–1830) Horvát István a magyar tanszék helyettes vezetője. Czinke elődje 1802–1807 között Révai Miklós volt.

ja eredetiből átaltevé⁶⁶ <Ki> Nyomtatják az Antenor utozásaitis 5 kötetben Also Fejer V.megyeyi Tábla Biro [...] Farkas Sándor UrtoI francziából forditva.⁶⁷ Ez a Farkas Sándor egyik leglelkesebb Iroink közzül, a magyar stylistikában nints talám oda emelkedve, a hová az Am[e]rikai Farkas Sándorunk,⁶⁸ Lelkemnek imádotja, de másként nintsen alább! 's méltó figyelmezd.

Kedves Barátom! nem küldhetnéd e meg nekem a G. Desewfy kikelését Bajza ellen, ez az itt nem kaphato Darab hibázik {nállam} a Conv. Lexic. felett foly[t] ágoskodásokbol, 's nem hogy gyönyörködném az effélékben, hanem Bibliografusi viszketegből aztis megszerzeni kívánnám <a> Gyűjteményem tellyessége[ért] Hasonloképpem a T: Társaság Alaprajzát se kaphatom meg – erreis – 's hasonló ujj Literatori productumok meg küldésére szívesen kérlek, el nem mulatom költségeidet megfordítani. Küld Kolosvárra akár [...] – a hol a kissebb Leányom neveltetik akár máshoz, a ki Biztosad – énis használni [...].

Engedelmet hosszas unalmas firkámért – 's ne bünte[ss] barátságoddal vissza élesemért azzal: hogy Correspo[n]dentiádat velem félbe szakasz, ezután rövidebb leszek. Csokollak

örökre hív Barátod

Gedő Josef mp

6. Gedő József jegyzetei fiának, Gedő Lászlónak

Ki vonatok általam olvasott Könyvekből, főképpen Fiamra tekintve

I. Füzet

1833.

Holmi. 1833ban

I. B. Magyar Kurir sokfeleje 11-k szám. (78 lap) Rousseau J.J. Considerations sur le Gouvernement de Pologne című munkájában írja: „Azt kívánom, hogy egy P-i gyermek, olvasni meg tanulván, tulajdon *Honnyárol* irt dolgokat olvasson – hogy 10 évü korában annak minden terményeit ismérje – 12 évü korában minden tartományait, utjait, Városait 15-k éviben, minden történeteit (historiam Patriae) 16. esztendejéb[en] minden törvényeit – s ne legyen honnyában egy szép, dicső, felséges hazafiu tettis, 's egy neve-

66 *A' Vékfildi Pap: Egy történet Goldsmith után ánglusból*, fordította P. Csorja Ferentz most a Sz. Udvarhelyi év. reformatum nemes kollegyiomban [...] tanító, Nagy Enyed, 1831.

67 *Ántenor Utazása Görög Országban és Ázsiában* [...], Frantziából pedig Magyar nyelvre fordította és némely jegyzésekkel kiadta Gyula Fejérvári Idősebb Farkas Sándor A. F. Vm. Táblabírája, Nagy Enyed, 1831–1833.

68 Bölöni Farkas Sándor (1795–1842), Gedő barátja; észak-amerikai útleírása 1834-ben jelent meg. Döbrentei erdélyi éveiből jól ismerte Bölöni Farkast, s Döbrentei távozta után is folyamatos levelezésben voltak, egészen 1838-ig, amikor Döbrentei visszakérte tőle a leveleit. JANCsó, *i. m.*, 100–102.

zetes emberis, a kit ő ne ismerne, és esze, lelke, szive el ne lenne telve azokkal annyira, hogy töstént számot tudjon adni akármelyikről.”

Minden előtörekedő Hazának, minden bölcs és honnyáért melegen dobogo honyfinak fő figyelmére méltó arany sorok! ezen sorokat már Pesti Prof. Schwartner hires magyar országról irt statisztikájában fel hozza, és ajánlja⁶⁹ bár ha eddig elé vékony sükerrel – de mű idősbek, ha már az irtak szerint neveltethetni tul estünkis oskolai pályánkon, legalább; ha a művelt nemzetek sorába kívánunk lépni – igyekezzünk mostani nevendেকেinkre nézve azokat lelkiismeretesen használni – !

2. Kisfaludy Sándor: *Regék a Magyar Elő üdöböl*. Budán 1807. *Elölj. B. XII lap.*⁷⁰

„Pope Sándor azt mondja:⁷¹ Az a Poëta, ki szívemet ezer fájdalomra tudja birni; ki velem minden indulatot, mellyet költ, és ír, éreztetni tud; ki engem, több mint búbájlo⁷² mesterséggel fellobbant, és szívemet irgalommal és ijjedelemmel szaggatja, ki engem a földről fel kapván, a levegön által, valamikor, 's valahová tettzik, kényne szerint el ragad” 'S Pope úgy vélem (itt Kisfaludy S. szoll) jól mondja. – azt tartom énis Poëtának a ki ezt cselekszi – akár rythmusokban, akár görög és romai mértékü versekben, vagy olasz, angol, francia, németh schemákban,⁷³ söt ha csak prozábanis. Kár azért különbféle versnemmél elő Iroinknak egymást korholniok,⁷⁴ holott az isteni Poëzis szárnyain repülniek kellene! a szép, nagy, elmés gondolatok, a szép, mélyly, magokkal ragado érzemények; az eleven képzeletek – bájolo rajzolatok – 's ezek a leg szebb, leg alkalmatasabb, leg hathatosbb szavakkal ki fejezve teszik itéletem szerint a Poëtat, – valamint hogy a Prozodiának leg szorossabb szabályai szerint készült Hexameter, vagy akármely más vers, úgy szintén a bár százszor öszveharangozo rimelés is, az előbb érintett tulajdonok nélkül szükségködvén – csak sorba rakott száraz szo – hideg-lelketlen vers maradhat. Ossián mindég nagy Poëta marad, az ő gyalulatlan czelta, vagy gaël⁷⁵ nyelvében, Dénis fennjáratu⁷⁶ Hexameteraiben, és Bacsányinak fellengző magas hangzu [!] prozájában, 's ott legnagyobb, a hol gondolati, és érzeményi leg hatalmasabban érdeklík a lelket, és szivet.

Jegyzés. Denis németh Hexameterek[en] fordítá Ossiánt – *Bacsányi* a Kassai Museumban adott ki Ossiánból egy két darabot prozában magyar nyelven – *Kazinczy* az egész Ossiánt fordítá, 's ki adá a *Szép literaturajaban* két kötetben prozában ezis –

69 Martin SCHWARTNER, *Statistik des Königreichs Ungern*, Buda, 1809, 2., bőv. kiad., I, 51.

70 Gedő néhány kisebb, alább idézendő változtatástól eltekintve pontosan követi a forrás szövegét, viszont nem pontosan adja meg a lapszámot, mivel az 1807-es kiadásban az előző lap alján kezdődik az idézet (KISFALUDY Sándor, *Regék a' magyar elő-idöböl*, Buda, 1807, XI–XV). A változatlan szövegü 1818-as kiadásban viszont valóban a 12. lapon indul a részlet (KISFALUDY Sándor' *Munkáji: Regék a' magyar elő-idöböl*, Buda, 1818, XII–XV). Kozma Ferenc idézi Gedő 1804-ből származó levelét, amelyben Kozma Gergelynek részletes kritikát ír a *Himfy' szerelmeiről* (KOZMA, *i. m.*, 41).

71 „Pop' azt mondgya” (KISFALUDY, *Regék...*, *i. m.*, XI–XII).

72 „búbájos”. *Uo.*, XII.

73 *vagy olasz [...] schemákban*: Gedő betoldása Kisfaludy szövegébe. *Uo.*, XIII.

74 Itt Gedő egyszerűsít Kisfaludy szövegén: „[...] élő Iroinknak egymás ellen, egymást gúnyolva kikelniek, – egymás' lábát, módgyát, öltözetét rágalmazniok...” *Uo.*, XIII.

75 *vagy gaël*: Gedő betoldása Kisfaludy szövegébe. *Uo.*, XIV.

76 *fennjáratu*: „fennyen járó”. *Uo.*, XIV–XV.

Prof. Ahlwardt németh dolgozása után – Napoleonnak Ossián, és Homer leg kedveltebb költői valának, de mind a kettőt francia fordításban olvashatá – nem tudván azok eredeti nyelveken! *prozában*. Plutarchust, Curtiust és Julius Caesárt kedvelte föképpen.

3. Erdélyi Nemz. Társalkodo 1833. 6-k april. 14. szám. Rohody Lászlónak a Bajza Kritikai lapjainak 2-d füzetjire tett Jegyzeteiből⁷⁸

„Kölcseynek: a *Kritikáról*” irt Ertekezése abban (Krit. Lap. 2-k füzetéb[en]) a leg első cikkely – melyben a tudományt széles olvasottságal, művészi tollal és lélekkel párosítva csudáljuk. Kazinczy hunyta után Kölcsey az, a magyar Iroi pályán, kinek *verseiben* leg nagyobb lelkesedést, leg kellemesbb izlést, 's érzelmeket, *prozajiban* leg több praecisiót, minden munkájiban pedig én (Rohody) részemről leg szebb classicitast találok. Midőn az érintett értekezésben Kölcsey, egy „Irot” egy „Kritikust” teremt előnkbe, kétségbe esünk, {s} akaratumk ellen-is Pláto Respublicája, vagy Cicero Orátora jut eszünkbe. Elmefáradva keressük az ellene mondhatatlan készületekkel, 's ismértekekkel festett kép valóját; 's mi után a két magyar haza minden szögleteit bé járta vizsgálatunk, meg kell vallanunk, hogy a remek toll-műv egészét, több jeles Iroink mellett is, kivált Kölcseynek szép lelke adja tükör gyanánt vissza. Nagy; Kölcsey megyéjiben (Szathmár vgye) nagyobb országgyűlésünkön (hol most követ, és leg híresebb Orator, vagy Szonok) – leg nagyobb pedig literaturánkban!! – Ohajtjuk: hogy a Kritikai lapok második füzetinek 20 elsőbb levelit (tehát 1–40 lap.) minden a literaturai pályán már „*Küzdő*” vagy azon még csak „*indulni akaro*” nem egyszer, de százszor olvassa által, 's hidje el, hogy sem a tudomány; izlés nélkül, sem a művészi kéz és lélek, temérdek ismeretek hijjával nem elég a literaturai küzdésben borostyánt vivni ki. „Alterius sic altera poscit opem res, et conjurat amicé” –

Kölcsey munkáji – és *Kritikai lapok* szükségesek a kezdő literátor könyvtárába – és fejibe.

4. *Napoleon oskolai Testimoniuma. lásd ezen czimü Munkáb[an]: Anecdoten von Napoleon*, nach d. englischen des W. H. Ireland. (16 Heft. 2-te ausg. Leipzig im Industrie Comptoir. 1827) a 3-dik füzetb[en] l. 42–44.⁷⁹

Eredeti nyelven, vagyis francziaul.

77 Kazinczy Osszián-fordítása összes műveinek 6–7. kötetében jelent meg, ennek bevezetőjében nevezi meg Kazinczy a fordítás forrását. KAZINCZY Ferencz' *Munkáji: Szép Literatúra*, Pest, 1815, VI, XIV.

78 ROHODY László, *Egy pillanat a' Kritikai Lapok második Füzetére*, Nemzeti Társalkodó, 1833, I. félév, 14. sz. (ápr. 6.), 209–214. – Gedő néhány helyesírási különbségtől eltékelintve pontosan lemásolja a Kölcsey szövegéről szóló részt (209–210). Rohody cikke röviden ismerteti a Kritikai Lapok 2. számának minden szövegét, s részletesen foglalkozik a kritika és a vita jelentőségével, ill. Bajza ellentmondásos megítélésével.

79 Gedő a következő munkára utal: *Anekdoten (zum größten Theil unbekannt) von Napoleon zur Erläuterung seiner Denk- und Gemüthsart und seiner Thaten*, Leipzig, 1825–1828. Az első német nyelvű kiadás 1823–1824-ben jelent meg. A Gedő által hivatkozott kiadáshoz nem jutottam hozzá, a kiadvány angol eredetije viszont valóban tartalmazza franciául is az anyagot: WILLIAM H. IRELAND, *The Napoleon anecdotes: illustrating the mental energies of the late emperor of France; and the characters and actions of his contemporary statesmen and warriors*, London, 1822, I, 80–84, 126–128.

1784-ben költ. 42350EZ XKKO² xhqñ{ co '50uj^a o

Etat des Eleves du Roi, susceptiblés par leur age d'entrer au service, ou de passer a l'ecole de Paris ; savoir :

M. de Buonaparte (Napoleon) né le 15. Aout. 1769. taille de 4 pieds 10 pouces, 10 lin, a fini sa quatrieme.

De bonne Constitution, santé excellente, caractere soumis, honnête et reconnaissant, conduite tres reguliere, s'est toujours distingué a son application aux mathematiques ; il fait tres passablement son Histoire, et sa Geographie, il est assez faible dans les exercices d'agrement, et pour le Latin, où il n'a fini, que sa quatrieme. Ce sera un excellent marin.

Merite de passer a l'Ecole de Paris.

Németh fordításban. 3-k Füz. l. 44.

Herr von Buonaparte (Napoleon) geboren den 15. Aug. 1769. 4. fusz 10 zoll, 10 lin. grosz, hat seinen vierten Cursus geendigt.

Von guten Körper beschaffenheit, vortrefflicher Gesundheit, folgsamer, aufrichtiger, und erkenntlicher Gemüthsart, sehr ordentlicher Aufführung, hat sich immer durch Fleisz in den mathematischen Wissenschaften ausgezeichnet. Mit der Geschichte, und der Geographie ist er leidlich bekannt, in Uebungen zum Vergnügen (táncz &c) und im Lateinischen ist er ziemlich schwach, wo er nur seinen vierten Cursus geendigt hat. Er wird ein vortrefflicher Seeman werden.

Verdient in die Militärschule zu Paris aufgenommen zu werden.⁸⁰

Világítások.

1) Ekkor Napoleon 15-k éviben járt, de azután még nőtt, csak ugyan tellyes növésit el érvén, kicsiny termetü maradt. {5 láb 3 1/2 zoll}.

2) Ez a Testimonium szoll, a *Briennei* oskolai pályájáról

3) Minden esztendőben a két leg eminensebb tanulo; a *Briennei*, ugy más provincialis Katonai Intézetekből, a Párisi fő Katonai Institutumba szokott által vitetni, honnét; végezvén azon fő Oskolában tanitattni kirendelt tudományokat, a szárazí, vagy tengeri katonai szolgálatra alkalmaztattak, így <Bna> *Buonaparte* Napoleon, és *Castres* két fő eminens tanulo, 1784-re által vitettek a *Briennei* intézetből a Párisi Katonai Akademiába! innét későbben Napoleon egyik Pattantyus Regimenthez ki tétetett Alhadnagyí rangal – mely rangban 7 esztendeig maradt – *de kötelessegitől fenn maradt üres idejét* a legnagyobb szorgalommal a tudományoknak, nevezetesen Mathematicai, Physicai, Historiai, Geographiai, Statiskijai tanulmányoknak szentelte. *Az aszszonyokat*, mint az iffui

80 „Bonaparte (Napoleon) úr, született auguszt 15-kén 1769, 4-láb, 10-hüvelyk, 10 vonalnyi magos, elvégezte 4-ik iskoláját; – testalkotása: jó; – egészsége: jeles; – karaktere: engedelmes, becsületes, háládatos; – viseletje: szabály szerénti; – a' matematika' szorgalmas tanulása által különböztette-meg mindig magát; meglehetősen jól érti a' történet- és földleirást; jó formán gyenge a' szép-tudományi ágban és a' diák nyelvben; jeles tengeri katona lesz; megérdemli, hogy a' párisi iskolába felvétessék.” ILLÉS János Ferenc, SZEKRENYESY Endre, *Napoleon császár' élete*, I, 1769–1798, Pest, 1834, 15.

előmenetel legfőbb gattóit egészen 20 esztendőskoráig, mikor előbb megházasodott, 's már fő Generál volt, *szorgalmasan kerülte*, 's alig váltott velek egy két ártatlan szót, es így nagy célját el érthette egészséges virito testel, és a leg solidabb tudományokból gazdagított lélekkel – sőt a tántz 's más multságokban, meg jelenni kéntellenítettvén, ottis csupán lelke kifejlődésivel bíbelődött, és se tántzba, se kivált kártyázásba, mely oly nagy bálványja a maga javát nem értő iffjuságnak nem elegyedett – a mint ezt egy a fennebb czimzett Munka I-ső füzetjében l. 51-52 található anecdota mutatja: t.i.

Napoleon mindenkor enthusiasticus Csudálloja volt Plutarchus Biografijának, 's azokból iffju korában egy kötetet mindenkor zsebjében hordozott, nem külömben indulatosan kedvelte Ossiant, 's ennek felséges költeményeit könyv nélkül tudta! {(Későbbben *Homéért, Corneillét* is tsudálta)}

Egykor Marseillében még nagyon iffju éveiben, más iffjakkal multságban lévén, egy könyvvel keziben egyik szegletbe vonult, mikor a társaság többi tagjai tántzoltak, kártyáztak, leányokkal vigadoztak, 's más üdö töltéseket folytattak – ötetis kénszerítették, ingerelték iffju barátjai, hogy multságaikból vegyen részt (a mint ezt a léha iffjak nállunkis teszik a csenedesebb 's okosabb iffjakkal) – de a Napoleon felelete e volt: tántzolni és kártyázni s. a. t. nem az {a} mod – melyel magunkat Emberekké alakíthatjuk (formálhatjuk) – 'S imé a szegletbe könyvével félre vonulo iffju {kit hihető barátjai akkor, azért csufoltanak} a világnak csudájává leve – midön tántzolo, kártyázo, borozo, 's csokolodo iffju barátjainak neveit örökös homály borítja.

Ezen egész munkáb[an] – melynek mostanig 3 füzetjeit olvashatám, igen sok fontos anecdota van Napoleonrol, melyek kedves olvasásra nyujtanak alkalmat. Napoleonnak Plutarchusi szellemben irando (de még meg nem irt) Biografíája, minden Biografíák felett, a legfelségesebb lecturája lenne egy jozannak – mert az ő Biografíája, summája minden nagy emberek életének özve véve.

A nagy Napoleon tehát már oskolai éveiben engedelmes, egyenes lelkü, 's háládatos volt tanítóiránt!! szorgalmatos tanulásáb[an], 's kivált a solid tudományokban – jo erkölsü, innét virito egészsége! millyen nagy példa az utánnozásra! – de nem szinből, hanem szivből!

5. *Napoleon mint Költő.* lasd előbbi munka 1-ső Füzet. 61-64. lap.

Napoleon iffju korában, irt szülötte földjire egy versezetet, (t.i. *Corsikára*) azolta legküssebb verset nem irt, mig Sz. Helenába nem vetette a kérlelhetetlen sors – itt következöt irá – fia képe alá tétendőt:

Eredetiben.

De mon fils bien aimé délicieuse image !

Ce sont bien là, ses traits, sa beauté, sa candeur ;

Je ne le verrai plus: sur un plus doux rivage,

Ne pourrais-je jamais le presser sur mon coeur ?

42350EZ X.KQ² xhpnf.co."50uj a o

O mon fils ! mon cher fils ! qu'aujourd'hui ta présence
 A l'auteur de te jours epargnerait d'ennui.
 Sous mes yeux je verrais s'élever ton enfance ;
 Plus tard, de mes vieux ans, tu deviendrais l'appui.
 Pres de toi, j'oublierais mes malheurs et ma gloire.
 Pres de toi, sur ce roc, je me croirais aux cieux ;
 Dans tes bras j'oublierais, qu'quinze ans la Victoire
 Avait placé ton Pere au rang des demi dieux⁸¹

alá irta: Napoleon.

Németh fordításban. (proza)

Köstliches Bild meines innigstgeliebten Sohnes,
 Das sind da seine Züge, seine Schönheit, seine Arglosigkeit.
 Ich werde ihn nicht wieder sehen! an einem freundlichem Ufer
 Werde ich ihn nie, an mein Herz drücken können?
 O mein Sohn, mein theurer Sohn! wie viele Betrübniß würde dein Gegenwart
 Dem Urheber deiner Tage ersparen!
 Unter meinen Augen würde ich deine Kindheit aufwachsen sehen
 Späterhin würdest du die Stütze meiner alten Tage werden
 Bey dir würde ich mein Elend, und meinen Ruhm vergessen;
 Bey dir würde ich mich auf diesem Felsen im Himmel wännen.
 In deinen Armen würde ich vergessen dass fünfzehn Jahre von Sieg
 Deinen Vater unter die Halbgötter versetzt hattet. & –

Némelyek ezen versezetet eképpen adják

Au Portrait de mon fils:

De mon jeune heritier delicieuse image !
 Oui, voila bien ses traits, son aimable candeur.
 Il ne vit plus pour moi ; sur cet'affreux rivage.
 Il ne viendra jamais s'appuyer sur mon coeur.
 O mon sang ! o mon fils ! que ta douce presence
 A ton malheureux Pere epargnerait d'ennui.
 Doucement je verrais s'élever ton enfance ;

81 A vers címe az eredetiben: *Au Portrait de mon Fils* (Fiam képéhez). A szöveg prózai magyar fordítása: Szeretett fiam drága képe! Rajta vonásai, szépsége, ártatlansága; nem látom őt többé: nem ölelhetem magamhoz barátságosabb partokon soha már? Ó, fiam, drága fiam! Jelenléted napjaid szerzőjét mily sok szomorúságtól kímélné meg. Szemeim előtt nőnl föl, később öreg napjaim támasza lennél. Melletted elfelejteném a nyomort és a dicsőséget, melletted azt hihetném, e sziklán az égben vagyok. Karjaidban elfelejteném, hogy tizenöt évnyi diadal atyádat a félistenek közé helyezte.

42350EZ XIKQ? xhpnf.co "50uj^a o
 A mes vieux ans, plus tard tu servirais d'appui
 Seul, tu me tiendrais bien de couronne et de gloire
 Avec toi sur ce roc, je serais dans le Cieux
 T'embrassant j'oublierais, que vingt ans la victoire
 M'avait mis en Europe au rang de demidieux.⁸²

Némethül.

Köstliches Bild meines jungen Erben! Ja! dies sind seine Züge, seine Offenheit. Für mich lebt er nicht mehr, nie wird er sich an diesem schrecklichen Strande an mein Herz legen. O mein Sohn! Wie viel Bekümmerniss würde deine Gegenwart deinem unglücklichen Vater ersparen! Allmählig würde ich deine Kindheit heranwachsen sehen; späterhin würdest du meinen alten Tagen zur Stütze dienen. Allein, würdest du mir Krone und Ruhm ersetzen. Mit dir würde ich auf diesem Felsen im Himmel seyn. In deiner Umarmung würde ich vergessen, das zwanzig Jahre von Sieg mich in Europa unter die Halbgötter versetzt haben!

Jegyzés Ezen szép versezetben azon kívánatok melyek elöl 2–3 lapon, a Poétára nézve tétetnek Pope és Kisfaludy S. által; tellyesitve vannak, ama leg nagyobb Ember által! Nagy a festés Scenája, nagy a Festő, nagy a Scéna tárgya – és micsoda fennséges emlékezetek ujittatnak meg lelkünkben? melynek a nagy Ember életében oly erős táplálékot tudta nyújtani! – nincsen abban dagály – minden egyszerű!

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt⁸³

Te facimus Divinum, Cœloque locamus.⁸⁴

{{Te facimus Divinum, nem *vets[eg]*, van e helyett: Te fortuna Deam facimus}}

82 A vers prózai magyar fordítása: Ifjú sarjam drága képe! Igen, ezek az ő vonásai, ez az ő szeretetre méltó ártatlansága. Számomra már nem él, e rettenetes parton sohasem nyugszik már keblemen. Ó, vérem, ó, fiam! édes jelenléted szerencsétlen atyádat mennyi gondtól kímélné meg! Látnám, lassanként mint nősz fel, öreg koromban te lennél támaszom, egyedül magad helyettesitenéd a koronát és a dicsőséget. Veled e sziklán is az égben lennék, karjaidban elfelejteném, hogy húsz évnyi diadal Európában engem a félistenek közé helyezett.

83 „[T]iszteleted, dicséreted és neved el nem enyészik”. VERGILIUS *Összes művei*, ford. LAKATOS István, Bp., Európa, 1984, 127.

84 „Istenivé mi teszünk téged, és mi helyezzük az égbe”. Iuvenalis X. szatirájának (X, 365) parafrázisa, vö. IUVENALIS *Szatirái*, ford. MURAKÖZY Gyula, Bp., Akadémiai, 1964, 238–239.